

VLOGA SLOVENSKIH ODVETNIKOV IN RAZVOJ POLOŽAJA SLOVENSKEGA JEZIKA KOT PRAVNEGA JEZIKA OD 1848 DO 1918

Marko NOVAK

Nova univerza, Evropska pravna fakulteta, Delpinova uliva 18/b, 5000 Nova Gorica, Slovenija
e-mail: marko.novak@epf.nova-uni.si

IZVLEČEK

Pomlad narodov leta 1848 je zahtevala enakopravnost ne le posameznikov, temveč tudi narodov. Rodila se je zahteva po enakopravnosti slovenskega jezika v tedanji monarhiji. V povezavi s tem so slovenski pravniki, kjer so prednjačili slovenski odvetniki, pričeli sistematično razvijati slovensko pravno terminologijo. To je bil eden izmed odločilnih korakov na poti do narodove pravne avtonomije, pomemben prispevek pa je sledil v začetku 20. stoletja z razpravljanjem o sposobnosti slovenskega naroda za lastno pravotvornost.

Ključne besede: pomlad narodov, jezikovno pravo, slovenski odvetniki, pravno-slavistična smer

IL RUOLO DEGLI AVVOCATI SLOVENI E LO SVILUPPO DELLO STATUS DELLA LINGUA SLOVENA COME LINGUA GIURIDICA TRA IL 1848 E IL 1918

SINTESI

La primavera dei popoli del 1848 esigeva l'uguaglianza non solo delle persone ma anche dei popoli. Si delineò così la richiesta di uguaglianza dello sloveno rispetto alle altre lingue dell'allora monarchia. In questo contesto i giuristi sloveni, in particolare gli avvocati, cominciarono a redigere sistematicamente la terminologia giuridica in lingua slovena. Questo fu uno dei primi passi cruciali verso l'autonomia giuridica della nazione, seguito da un contributo importante agli inizi del '900 con i dibattiti sulla facoltà della nazione slovena di creare il proprio impianto giuridico.

Parole chiave: primavera dei popoli, diritto linguistico, avvocati sloveni, scuola giuridico-slavistica

UVOD¹

Dne 25. 6. 2021 smo praznovali trideseti rojstni dan države Slovenije. Trideseta obletnica plebiscita za samostojno in neodvisno Slovenijo, 26. 12. 2020, je bila namreč prvi korak v praznovanje tega lepega jubileja, kateremu smo kmalu dodali še trideseto obletnico Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Z ustanovitvijo lastne države smo 25. 6. 1991, ko je bila sprejeta ta listina, Slovenci »dosanjali svojo več stoletni sen«.² Decembra 1991 je sledilo še sprejetje nove ustave. Takšne pravice (ali privilegija) niti slučajno niso deležni vsi narodi – tudi precej večji od našega.

Lahko bi rekli, da smo z letom 2021 vstopili v praznično leto za našo, v mnogočem še vedno mlado državo. Kot so zapisali v Preambuli Ustave RS, smo pred tridesetimi leti »Slovenci v več stoletnem boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost«. Ta »več stoletni boj« se seveda nanaša na Slovence kot posebej poimenovan narod, če pa mislimo – širše – na svoje slovanske prednike in germansko nadvlado nad njimi od Frankov naprej, ko je padla samostojnost kneževine Karantanije, potem bo šlo za »več kot tisoč let«.

Zdi se, da ne le so bili naši predniki vztrajni in odločni pri izbojevanju političnih pravic, ampak so tudi tako ali drugače znali izkoristiti velike svetovne zgodovinske trenutke za vsaj en korak naprej k temu, kar imamo danes: lastno državo, kar je gotovo kulminacija političnega razvoja nekega naroda. Pred dobrimi 170 leti je bil takšen svetovni »prevrat« gotovo buržoazna revolucija, ki jo je dokaj pozno zaneslo tudi v naše kraje. Ta se je zdela z vidika oblikovanja nacionalne države vendarle odločilna. Kot sta se za kasnejšo jugoslovansko pot Slovenije zdela: (a) uveljavitev pravice do samoodločbe narodov po razpadu velikih imperijev po koncu prve svetovne vojne in (b) padec železne zavese ob koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja.

Pomembnejši koraki na poti k lastni državi in pravu so se pričeli sredi 19. stoletja. V prvem poglavju je tako najprej opisan boj za tako imenovano jezikovno pravo z vzpostavitvijo formalnopravnih možnosti za pravo monarhije v slovenskem jeziku in vlogo predvsem slovenskih odvetnikov pri razvoju slovenske pravne terminologije. V drugem poglavju pa sledi razprava o utemeljevanju sposobnosti za pravotvornost slovenskega naroda. Oba pogoja, tako jezikovni kot vsebinsko-pravni, se zdita nujna na zgodovinski poti do lastnega prava.

JEZIKOVNO PRAVO (JEZIKOVNA AVTONOMIJA)

Politična in formalnopravna podlaga

Ena od temeljnih zahtev buržoaznih revolucij je bila zahteva po enakosti (eno od srednjih gesel francoske revolucije je bilo *égalité*).³ Ta je bila ključna za to, da ne le

1 This paper is the result of research carried out in the project *Cultural Memory of Slovene Nation and State Building* (ARRS, J6-9354), funded by the Slovenian Research Agency (ARRS).

2 Preambula Ustave RS; glej tudi spodaj.

3 Toda Francozi sami v času Ilirskih provinc vsaj, kar se priznanja slovenščine kot uradnega jezika tiče, tega niso kaj prida upoštevali (Dolenc, 1935, 528).

posamezniki, temveč tudi skupine, vključno z narodi, dobijo enake pravice kot drugi. To je bilo še posebej pomembno za maloštevilčne narode (včasih zaničljivo imenovani tudi »nezgodovinski«). Konstituiranje naroda v lastni politični skupnosti ali vzpostavitev lastne (narodove) avtonomije je bila nujna pot do (nacionalne) države, ki temelji na lastnem pravu. V t. i. Pomladi narodov v habsburški monarhiji leta 1848 so bili Slovenci še daleč od tega, pomembne pa so bile že zahteve oziroma težnje, da gredo po tej poti.

Že Razglasilni patent k Obče državljanskem zakoniku (ODZ),⁴ ki je na Štajerskem pričel veljati 1812, na Kranjskem pa šele 1815 (zavoljo Ilirskih provinc, kjer je veljal francoski *Code civil*), je v svoji prvi točki zapovedal, da ga je treba razlagati vsem prebivalcem v njihovem jeziku, da bi ga lahko razumeli. Sicer pa je do njegovega prevoda v slovenščino prišlo šele leta 1850, kjer so sodelovali Anton Mažgon, Josip Krajnc, sodeloval pa je tudi Matej Cigale (Dolenc, 1935, 528).⁵

Prvi korak, ki je bil pred Slovenci na poti avtonomije, je bil najprej povezava v enotno politično skupnost, sicer znotraj Habsburške monarhije, kar je bila zahteva Programa zedinjene Slovenije. V tem programu je prva točka zahtevala razbitje historičnih dežel,⁶ ki so Slovence razdvajale, ter ustanovitev lastne kraljevine po narodnostnem kriteriju, ki ji bo ime Slovenija. V drugi točki je ta program zahteval enakopravnost jezika, pri čemer naj bi se slovenščina uvedla v šole in urade (Granda, 1999, 134–135, 140–141; Škrubej, 2010, 280–281).⁷ Ta zahteva je bila argumentirana z rabo jezika na sodiščih (Melik, 2018, 19). Zahteva po lastnem uradnem jeziku, ki je seveda jezik pravnih aktov v neki avtonomni politični skupnosti, katere narod ne more tvoriti, če nima konstitutivnih pravnih aktov v svojem jeziku, je vodila do nastanka nove pravne usmeritve: t. i. jezikovno pravo. Pri tem so imeli ključno vlogo slovenski pravniki, vsaj v prvem obdobju večinoma odvetniki, ki so celo ustanovili revijo Slovenski Pravnik (Škrubej, 2010, 294). Nujen predpogoj pravne avtonomije je tako naprej jezikovna avtonomija, četudi ne gre še za izključno lastno pravo, temveč pravo večnarodne monarhije z nemško dominanco.

Kot delni uspeh buržoazne revolucije je bil pomemben že cesarski patent iz leta 1849, ki je zapovedal izhajanje državnega uradnega lista tudi v nenemških jezikih, tako tudi slovenščini, kar je veljalo tudi za deželne zakonike. Ta zahteva je veljala do leta 1852,

4 V četrtek paragrafu je s svojo uveljavitvijo uvedel načelo enakosti pred zakonom (na zasebnopravnem področju), ki se je glasilo: »Državljski zakoni vežejo vse državljane dežel, za katere so razglašeni.« (Občni državljanski zakonik, 1928, 6).

5 S prevodom je po naročilu Slovenskega društva v Ljubljani pričel Anton Mažgon (1812–1849), ki pa ga zavoljo smrti ni dokončal. Njegovo delo je nadaljeval civilist Josip Krajnc (1822–1875), predavatelj civilnega prava na graški pravni fakulteti. Prevod je pregledal in uredil Matej Cigale (1819–1889), urednik državnega uradnega lista. Prevod je bil izdan 1853, Cigale pa v okviru terminologije državnega zakonika (uradnega lista) poskrbi za novo izdajo leta 1887. Franc Regally (1870–1924) od leta 1905 dela na novi, sodobnejši različici prevoda, ki jo zaključil Božidar Bežek (1866–1935) po sugestijah prof. Janka Polca (1880–1956) ter izda 1928 (Bežek, 1928, V–XI).

6 Te so se na Avstrijskem oblikovale v poznem srednjem veku, ko so se ministrali otreli osebne odvisnosti in postali knežje deželno plemstvo (Vilfan, 1992, 70–71).

7 Zahtevali so enakopravnost slovenščine (uvedbo slovenščine v šole in urade): »... da ima Slovenski jezik v tem Slovenskem Kraljestvu popolnoma tiste pravice, katere ima nemški v nemških, laški v laških deželah, da tedaj Slovenski jezik v šole in v kanclije vpeljemo, kadar hočemo in kakor hočemo«. Prva točka pa se je nanašala na »razbitje historičnih dežel po narodnostnem kriteriju in oblikovanje Kraljevine Slovenije s svojim »deželnim zborom« v okviru Habsburške monarhije.«

potem pa spet po 1870 do razpada monarhije (Dolenc, 1935, 534).⁸ Urednik slovenskega dela državnega zakonika kot državnega uradnega lista je bil (že omenjeni) Matej Cigale (Dolenc, 1935, 534). Tako prevajanje uradnega lista kot tudi prevod ODZ v slovenščino sta bili izjemno pomembni dejanji za razvoj lastne pravne terminologije.

Koncesija jezikovno-etničnem načelu je bil tudi peti člen oktroirane ustave iz leta 1849, ki je uvedel enakopravnost jezikov in plemen.⁹ Toda ta je bila kasneje razveljavljena, zato je bilo treba počakati na »drugo, tokrat pravo obdobje avstrijske ustavnosti v šestdesetih letih 19. stoletja. Leta 1867 je bil sprejet Državni osnovni zakon o splošnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele zastopane v državnem zboru, ki je ponovno izpostavil enakost narodov in jezikov.¹⁰

Toda kljub ustavni jasnosti glede enakopravnosti jezikov narodov habsburške monarhije, seveda tudi slovenščine, v uradih (tj. uprava, sodstvo, zakonodajni ali samoupravni zbori) ta določba v popolnosti nikoli ni bila izpolnjena v realnem življenju. Nekaj več je sicer bilo naklonjenosti tako imenovanemu »zunanjemu« jeziku, kamor spada komunikacija s strankami, pri čemer gre lahko tudi za zapisnike v postopkih ter vloge strank. Tu je bila situacija najboljša pri samoupravnih organih. Glede »notranjega« jezika v uradih, kamor spada interno poslovanje organov, npr. sodišč, njihovi pisni odpravki ter komunikacija med instancami, pa je prevladovala nemščina. Še leta 1881 je bila s strani Vrhovnega sodišča na Dunaju celo razveljavljena sodba kamniškega sodišča samo zato, ker je bila v slovenščini. Po letu 1882 je bilo zavoljo Pražakovih reform nekoliko bolje, toda pri upravnih organih je bila situacija še slabša kot glede sodišč (Vilfan, 1996a, 458–462).

Slovenski odvetniki

Glede druge točke Programa zedinjenja Slovenije je imel pomembno vlogo odvetnik Matija Kavčič. Ta je bil izvoljen v konstituanto za pripravo prve avstrijske ustave. Kot podpredsednik odbora za pripravo ustave¹¹ si je prizadeval za razdelitev monarhije na 14 nacionalno zaokroženih enot, od katerih bi bila ena Slovenija (Škrubej, 2010, 291). V revolucionarnih letih 1848 in 1849 je bil poslanec v dunajskem državnem zboru, kjer je bil član parlamentarnega ustavnega odbora in tudi izvoljen v stalni odbor državnega zbora. Med drugim se je potegoval tudi za slovensko univerzo v Ljubljani, saj je ministrstvu v zvezi s tem izročil prošnjo ljubljanskega slovenskega društva. Zagovarjal je ukinitve podložništva in enakopravnost narodov, namesto zgodovinskih kronovin je predlagal ureditev monarhije po narodnostnem načelu (Marušič, 2018, 125–126).

Zahteva po slovenski univerzi se torej pojavi prvič v omenjenem revolucionarnem letu, sicer pa so se predavanja v slovenskem jeziku določeno obdobje leta 1849 v Ljubljani izvajala iz kazenskega in civilnega prava. Prva je opravil Lehmann, druga pa Mažgon,

8 Imenoval se je Obči državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva (Škrubej, 2010, 294).

9 »Vse etnične skupnosti (*Volksstämme*) so enakopravne in vsaka ima nedotakljivo pravico do ohranitve in skrbi za svojo narodnost in jezik« (Škrubej, 2010, 282).

10 Paragraf 19 omenjenega zakona je določal: »Vsa narodna plemena v državi so enakopravna in vsako plemen ima nepovredljivo pravico, svojo narodnost in svoj jezik čuvati in gojiti. Enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in javnem življenju priznava se od strani države.« (Škrubej, 2010, 288).

11 V tem odboru so bili Slovenci nadpovprečno zastopani (5 od 30 članov) (Cvirn, 2006, 37).

potem pa so jih morali z odlokom ministrstva preseliti na graško univerzo, kjer so trajala med 1850 in 1854. Civilistiko je tam predaval Josip Krajnc (Kušej & Sajovic, 1954, 195).

Pomembna osebnost tedanjega časa je bil tudi odvetnik Matija Dolenc, kot osrednja organizacijska in idejno-politična osebnost leta 1848, ki je oblikoval tudi nekatera druga pomembna politična besedila (Melik, 2018, 19). Bil je član državnega sodišča, sodeloval je tudi pri prevodu ODZ, leta 1849 pa je bil imenovan za člana odseka za sestavo pravoslavnega državnega zakonika, pri katerem so sodelovali tudi Fran Miklošič,¹² Vuk Karadžić in Ivan Mažuranič. Dolenc je bil gonilna sila pri opravljanju naloge in reševanju problemov, predvsem glede terminologije, vključno s slovensko. Leta 1848 je organiziral sestavo posebne »adrese«, ki so jo naslovili na kranjske deželne stanove v Ljubljani, kjer so zahtevali zaščito slovenske narodnosti na območju pokrajin s slovenskem prebivalstvom. Pri njem so tudi ustanovili prvo slovensko samostojno društvo, imenovano Slovenija (Pečenko, 2018, 127).

Za razvoj slovenske pravne terminologije je bila izjemno pomembna kranjska (ljubljanska) odvetniška zbornica, ustanovljena 1868 z Odvetniškim redom v avstrijskem Državnem zboru. Tedaj so po deželah pričele delovati odvetniške zbornice, ki so tudi imenovale odvetnike ter nadzirale njihovo delo (prej je to cesar z oblastnim imenovanjem). Na ta način je bil nadomeščen red iz 1848. Za opravljanje odvetniškega poklica je bila poslej dovolj uvrstitev na listo odvetnikov pri odvetniški zbornici na območju proslilčevega stalnega prebivališča v eni od avstrijskih dežel (kronovin). Tako odvetništvo postane neodvisno, prosto, poklic odvetnika pa svoboden poklic. Zbornica je bila najprej narodnostno mešana, po letu 1898 pa se spremeni v slovensko odvetniško zbornico z izključno slovenskim uradovnim jezikom. Postane edina, ki jo obvladujejo slovenski odvetniki in ena od glavnih nosilcev boja za slovensko sodno uradovanje. V prvih letih 20. stoletja je bila ustanovljena Zveza slovenskih odvetnikov, leta 1889 pa je bilo ustanovljeno društvo Pravniki, ki je izdajalo tudi glasilo Slovenski pravnik. Ta je vseboval znanstvene razprave, strokovne članke, odločbe sodišč in poročila o dogajanju na pravnem področju v Avstriji in zunaj. Izdajalo je tudi zakone v slovenskem jeziku. Skrbelo je tudi za razvoj in poenotenje slovenskega pravnega izrazja, ki je bil prvi pogoj za uradovanje v slovenskem jeziku (Melik, 2018, 18–22).

Sicer pa je bila revija Slovenski pravnik izdana prvič že leta 1862 (ustanovitelj odvetnik Radoslav Razlag), ki pa je izhajala le leto dni.¹³ Do ponovne izdaje pride leta 1870, čez štiri leta pa jo nemška birokracija spet onemogoči.¹⁴ Revija spet oživi med letoma 1881 in 1883 pod taktirko odvetnikov Alfonza Moscheta¹⁵ in Ivana Tavčarja,¹⁶ leta 1888 pa jo spet obudijo in izdajanje prevzame društvo Slovenski pravnik. Urednikovanju se

12 Miklošič, ki je bil politično dejaven v letu 1848 tudi kot predsednik društva Slovenija in pravzaprav velik slovnicař 19. stoletja in filolog, je dokončal tudi pravo in med leti 1840 in 1848 služboval kot odvetnik na Dunaju. Leta 1849 pa je nekaj mesecev tudi pomagal pri prevodu državnega zakonika v slovenščino (Čepič, 2018, 129).

13 Šlo naj bi za prvi zvezek priročnika (Marušič, 2018, 132).

14 V letih 1870 in 1872 naj bi izdal tri letnike strokovnega lista Pravni slovenski (Marušič, 2018, 132).

15 Kot prvi Slovenec je leta 1898 postal predsednik Kranjske odvetniške zbornice. Leta 1884 sta skupaj z Aleksandrom Hudovernikom prevedla Občni sodni red (Fortuna & Jeraj, 2018, 150).

16 Tavčar je leta 1883 izdal civilnopravni priročnik, kjer v petih snopičih na 626 straneh v slovenskem jeziku obravnava večinoma materialne institute civilnega prava, pa tudi nekaj malega o sodnem postopku v civilnih zadevah, ki je bil namenjen predvsem kmečkemu prebivalstvu (Tavčar, 1883).

pridružita Jakob Kavčič in Jakob Babnik. Počasi se vključi tudi odvetnik Danilo Majaron kot večletni urednik, ki je veliko prispeval k razvoju slovenske pravne terminologije, predvsem pa ga štejejo za očeta slovenske univerze, saj je Spomenico za slovensko univerzo spisal že leta 1898 (Dolenc, 1935, 535–537).¹⁷

Leta 1894 v imenu društva Pravniki izide Nemško-slovenska pravna terminologija, ki jo je uredil Janko Babnik (Babnik, 1894).¹⁸ Ta prinaša zbirko pravne terminologije, prevedene iz nemškega jezika, vse od leta 1848, ko se je sklenilo izdajati državni zakonik (tj. uradni list) v vseh deželnih jezikih. Predhodnica tej zbirki je bilo delovanje posebne komisije v okviru pravosodnega ministrstva, od leta 1849, ki naj bi pripravila terminologijo za slovanske jezike. Pri razvoju slovenske terminologije so dejavno sodelovali Matija Dolenc, Franc Miklošič in Matija Cigale, sled česar leta 1853 izide delo: *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs. Deutsch-croatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe*. Pri drugi knjigi je sodelovalo kar 40 pravnikov, posebej omenjeni s strani društva in urednika pa so Ivan Vencajz,¹⁹ Danilo Majaron, Fran Milčinski (Karlovec, 2018, 106) in Karel Štrekelj (Babnik, 1894, III–V).

Razlog, zakaj so bili med pravniki v tistem času v ospredju predvsem narodno-zavedni odvetniki, se zdi v tem, da čeravno so bili vsi šolani na avstrijskih pravnih fakultetah, na Dunaju ali v Gradcu, so za razliko od sodnikov ali profesorjev prava imeli več »svobode« pri opravljanju svojega poklica v smislu gojenja narodno-zavednega razmišljanja. Poleg tega so bili tudi prvi deležni poklicne avtonomije, ko so se pred dobrimi 150 leti namesto oblastnega imenovanja odvetnikov s strani cesarja oblikovale deželne odvetniške zbornice, ki so poslej sprejemale medse nove odvetnike. Vsi ti odvetniki po vrsti so bili intelektualci najvišjega kova, ki so se bodisi ukvarjali tudi s pravno znanostjo ali leposlovjem. Na drugi strani so bile razmere za uveljavljanje kakšnega zavednega slovenskega sodnika v okviru močno prevladujočega nemškega jezika in avstrijskega prava najbrž institucionalno prezahtevne, univerze pa smo tako in tako bili deležni šele po razpadu stare monarhije, zato se razmere za večjo vlogo teh poklicnih profilov vsaj v tem začetnem obdobju niso zdele najboljše.²⁰ Seveda pa so se kasneje ponudile večje možnosti tudi za prispevek številnih profesorjev prava in sodnikov k političnem razvoju slovenskega naroda.²¹

17 Majaron je skupaj z ljubljanskim županom Ivanom Hribarjem pri tedanjem ministru za uk in bogočastje izbral enoletne štipendije za izobraževanje bodočih profesorjev v tujini: tako je denimo Janko Polec študiral v Berlinu, Leonid Pitamic pa v Heidelbergu in Münchnu (Kušej & Sajovic, 1954, 196).

18 Zapisi o slovenski pravni terminologiji so v tistih letih izhajali tudi v reviji Pravniki.

19 Vencajz je za to delo skupaj s pripravnikom Danilom Majaronom vodil zbiranje pravnih terminov in jih urejal, končni urednik gradiva pa je bil okrajni sodni pripravnik v Logatcu Janko Babnik. Zbrano in urejeno gradivo je na koncu pregledal še urednik slovenske izdaje državnega zakonika Karel Štrekelj (Čuček, 2018, 153).

20 Uporabi slovenskega jezika se je najbolj upiralo Višje deželno sodišče v Gradcu, kot instančno sodišče pristojno za večino slovenskega ozemlja. Tudi karierne poti na tem sodišču za kranjske sodnike so bile zelo ovirane. Podobno je veljalo tudi za akademske poti na graški pravni fakulteti. Predvsem pa se je sodišče upiralo razpravljanju in izdajanju sodb v slovenskem jeziku. Razmere so bile precej bolj ugodne v Trstu (Vilfan, 1996b, 458–461; Škrubej, 2018, 41). Ob prevratu leta 1918 tako ni bil na nobenem od okrožnih sodišč v Mariboru, Celju, Ljubljani in Novem mestu predsednik Slovenec, na graškem Višjem deželnem sodišču pa je bil le en sam (Škrubej, 2018, 42).

21 Nova univerza in njena pravna fakulteta sta ponudili možnost razvitja odličnega proforskega zbora, ki so ga tvorili denimo Pitamic, Dolenc, Spektorski, Tasić, Maklecov, Jasinski, Korošec, Krek itd. (Kušej & Sajovic, 1954, 199). Pomembni slovenski sodniki se prvič zberejo na Višjem deželnem sodišču v Ljubljani, ki po razpadu Avstro-Ogrske monarhije prevzame pristojnosti vrhovnega sodstva na Slovenskem, kasneje pa se »preselijo« na Stol sedmorice v Zagreb.

Pionirji Razlag, Mosche, Tavčar, Babnik in Majaron niso kaj prida zaostajali za avstrijskimi kolegi tako v strokovnem kot znanstvenem smislu (Kušej & Sajovic, 1954, 196). Gotovo je k tedanji večji afirmaciji odvetnikov kaj prispevalo tudi dejstvo, da je bilo pri uporabi »zunanjega jezika« na uradih in sodiščih, kot jezika komunikacije s strankami, več priložnosti za uveljavljanje slovenščine, kot je bilo možnosti pri uporabljanju »notranjega« jezika za t. i. notranjo komunikacijo znotraj uradov skupaj s pisnimi odpravki.

Med pomembnejšimi odvetniki tedanjega časa moramo seveda omeniti tudi Franceta Prešerna, ki je bil nekakšna predhodnica Pomladi narodov in je bil predvsem narodni buditelj s svojimi pesmimi (najmanj Krst pri Savici (1835) in Zdravljica (1844)).

NA POTI AVTONOMNEGA DRŽAVNEGA PRAVA

Polno avtonomijo nek narod zaživi šele tedaj, ko je ne le jezikovno, ampak tudi pravno-sebinsko avtonomen, kar pomeni, da lahko sam sprejema svoja lastna pravna pravila. Kulminacija narodove avtonomnosti je seveda njegova državna avtonomnost, ko sam zase kot suveren sprejema državno pravo kot najpomembnejše pravo v lastni državni politični skupnosti. Razmere za kaj takega v drugi polovici 19. stoletja nikakor še niso bile zrele. Nekaj prostora za tovrstne podvige se Slovincem odpre od razpadanju Avstro-Ogrske monarhije, ko z naredbami slovenske Vlade prevzamejo oblast na slovenskem teritoriju.²²

Sem bi lahko šteli tudi konstituiranje Višjega deželnega sodišča v Ljubljani kot slovenskega vrhovnega sodišča dne 19. 12. 1918.²³ Njegov predsednik je bil Ivan Kavčnik,²⁴ člana pa tudi že prej omenjena Fran Milčinski in Metod Dolenc (kasneje tudi sodnika Stola sedmorice B v Zagrebu, ki je delovalo kot vrhovno sodišče za Slovenijo in Dalmacijo). Na tem sodišču se je prvič v notranjem prometu na višji instanci govorila slovenščina. Kasnejši preselitvi tega sodišča v Zagreb pa je ostro nasprotovala Odvetniška zbornica na čelu z Danilom Majaronom (Škrubej, 2018, 33).

Z vzpostavljanjem jezikovne enakopravnosti z nemščino tudi na pravnem področju so Slovenci seveda tudi razmišljali o lastnem pravu. Razen Karantanije kakšnih drugih zgodovinskih zgledov državnopravne avtonomije iz preteklosti seveda ni bilo, zato je bilo treba pomisliti, kje bi še lahko dokazovali pravotvornost Slovencev oziroma njihovo zgodovinsko izpričano avtonomijo na pravnem področju. Možnosti za to so seveda obstajale predvsem na lokalnem področju, kjer so Slovenci kot tudi drugi prebivalci in narodi tudi v srednjem veku uživali neke vrste podeželsko avtonomijo.²⁵

22 Po t. i. Naredbi vlade za prehodno upravo, tudi »konstitucija ali Žolgerjeva ustava«. Sodnike višjega deželnega sodišča v Ljubljani je imenovala Narodna vlada SHS, kjer je v oddelku za pravosodje deloval Janko Babnik (Škrubej, 2018, 23–26).

23 Tedaj so se pozivi na vrnitev v domovino odzvali praktično vsi slovenski sodniki in visoki sodni uradniki na najvišjih položajih na Dunaju in v drugih deželah (Škrubej, 2018, 45).

24 Prej je bil sodnik na Vrhovnem in kasacijskem sodišču avstrijskega dela Avstro-Ogrske monarhije na Dunaju (Škrubej, 2018, 26).

25 Značilne so bile soseske, avtonomija v okviru deželskih sodišč, pa tudi avtonomija Beneških Slovencev (Vilfan 1992, 81–82). Ti upravno-sodni zbori, ki so v precejšnji meri potekali v domačem jeziku, so omogočali določen razvoj slovenskega pravnega izrazja (Vilfan, 1996a).

To je nekako poudaril že Janko Babnik leta 1883 v razpravi *Sledovi slovenskega prava* (Babnik, 1883, 64–95). Takšno avtonomijo je bilo po njem moč najti v običajnem pravu Slovencev pred kodifikacijo, predvsem v družinskem in dednem pravu. Četudi je bilo v gradivih civilne kodifikacije (ODZ) kar nekaj materiala s tega področja, tudi glede prvotnih slovanskih pravnih institucij, ki so jih deželne komisije naznanile redaktorjem ODZ, pa so bile večinoma sprejete rimske osnove – v nemški »preobleki«. Kljub temu po Babniku pravnih sledi pri starih Slovencih oziroma njihovih slovanskih prednikih ne gre zanikati. Pri tem meni, da je družinsko pravo gotovo najbolj razvito, manj pa gotovo stvarno in tudi obligacijsko. Pri tem se največ ukvarja z zadrujo kot tipičnim ne le jugoslovanskim, temveč tudi slovenskim institutom. Ni pa mogoče spregledati tudi javnopравnih institutov, predvsem vloge župana v župi ter procesa ustoličevanja karantanskih knezov kot praoblike slovenskega državnega prava (Babnik, 1883, 64–95).

Že Babnik se je dotaknil pomena narodnega prava v smislu pomena živečih narodnih običajev, še bistveno bolj pa se je s tem ukvarjala pravno-slavistična smer ožje pojmovanega slovenskega prava, katere predstavnika sta bila predvsem Metod Dolenc in Franc Goršič. Oba sta črpala iz izročila zgodovinske pravne šole, ki je po eni strani sicer poudarjala pomen germanskega prava, a po drugi strani cenila predvsem običajnega prava kot pravo, ki izhaja iz ljudskega duha (*Volksgeist*), pri čemer delež države ni odločilen (Vilfan, 1996b, 59–60). Četudi je Dolenčevo najbolj celovito delo pisano v pravnozgodovinskem stilu prava, po katerem je živelo slovensko ljudstvu (Dolenc, 1935) in ne le zgolj ljudskega prava, je v drugih delih dajal poudarek predvsem slednjemu: folklori s pravno-etnološkimi deli (Dolenc, 1963, 36–40; Dolenc, 1914), gorskemu vinogradniškemu pravu (gorske bukve) ter zadrugi kot izrazu kolektivnega (južno) slovanskega duha (Vilfan, 1996b, 63–72).

France Goršič pa je zastopal »slovensko pravno šolo« v smislu iskanja tega, kar so v duhu zgodovinske pravne šole imenovali »narodno pravo«. Tako se je ukvarjal tudi z agrarnimi zadrugami (t. i. primorskimi jusi), sezonskimi deli v gozdovih, pa tudi z ljudskimi zbori (veča gorsko pravo) (Vilfan, 1996b, 73–81).

Naj omenimo, da je ob pravno-slavistični šoli delovala tudi t. i. realistična šola slovenskih pravnih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali predvsem s pravom, ki je veljalo na Slovenskem, ne da bi vsak posamezen pravni institut že vnaprej razvrstili po nacionalnih merilih. Predstavnika sta bila predvsem Vladimir Levec in Janko Polec, sem pa lahko štejemo tudi Josipa Žontarja (Vilfan, 1996b, 83–86).²⁶

K zbiranju narodnega pravnega »blaga« v duhu zgodovinske pravne šole so prispevali tudi drugi pravniki. Tu je treba omeniti še Aleksandra Hudovernika, notarja, ki se je precej navezoval na Valtazarja Bogišiča glede ugotavljanja pravnih običajev pri južnih Slovanih. Zanimalo ga je predvsem, kako se je razvijalo običajno pravo skupaj z narodnim jezikom (Vilfan, 1996b, 93–94). V zvezi s tem pa tudi ne gre prezreti sicer kratkega dela Frana Milčinskega o pravnih običajih slovenskega ljudstva, ki jih je zaznal pri svojem sodniškem delu (Milčinski, 1914).

26 Poleg tega je Žontarja zanimala tudi skupna podlaga t. i. slovanskega prava (Žontar, 1933).

V luči današnje neodvisne in samostojne Slovenije se koraki slovenskih pravnikov v drugi polovici 19. stoletja in začetku 20. stoletja ne zdijo pretirani. A vendar so to bili stebri, ki so zgradbo (slovenske pravne terminologije) postavljali malodane povsem na novo in so pomenili začetke korake k današnji polni državnopravni avtonomiji.

SKLEP

»Podeželski« upravno-sodni zbori vse tja do propada patrimonialnega sodstva na Slovenskem, ki so potekali večinoma ustno in tudi v slovenskem jeziku, so sicer dajali priložnost za določeno uveljavitev in razvoj slovenskega pravnega izrazja že pred prvimi slovarji v 19. stoletju.²⁷ Toda takšno stanje glede razvoja slovenskega pravne terminologije je bilo bolj ali manj stihijsko, nesistematično, lahko bi rekli neznanstveno. Vsakršen drugačen pogled, ki bi temu dajal nekakšen bolj sistematičen pomen, bi lahko šteli za pretiravanje. Šele samozavedanje naroda, njegove avtonomnosti in potrebe po lastni državnosti, daje pravni terminologiji v določenem jeziku najvišji status.

Uporaba lastnega, predvsem tudi pravnega jezika je seveda predpogoj kakršne koli avtonomije, zato je bil omenjeni korak v smeri sistematične uveljavitve slovenskega pravnega jezika kot avtonomnosti naroda ključni. Pri prevajanju v slovenščino pravnih besedil monarhije je šlo za iskanje slovenskih ustreznic za heteronomno (avstrijsko) pravo. Seveda tu naši predniki niso izhajali prav iz nič, saj so njihovi predniki že davno nazaj uživali različne oblike lokalne avtonomije in so lahko izhajali tudi iz izročila. Toda četudi je habsburška monarhija z ustavnim aktom o človekovih pravicah leta 1867 svojim narodom dokončno priznala popolno jezikovno enakopravnost, se ta vse do njenega razpada ni nikoli v popolnosti uveljavila. Kako daleč je tedaj šele bilo avtonomno državno pravo, ki so ga naši predniki prvič nekaj malega izkusili ob razpadu Avstro-Ogrske, dokler se spet niso podredili srbskemu kralju.

Druga polovica 19. stoletja je v borbi za jezikovno pravo oziroma enakopravnost slovenskega pravnega jezika nemškemu imela svoje junake, kasnejša obdobja, tako v času stare kot nove Jugoslavije in slovenske osamosvojitve, so prinesla nove in druge ideje, za katere so se borili. Danes, ko uživamo – ne le popolno udobje uporabe lastnega materinega jezika, temveč tudi polno državno avtonomijo – se nam to ne bi smelo zdeti povsem samoumevno. Prav se zdi, da poudarimo trenutke, ko so naši predniki pokazali dovolj odločnosti za tlakanje poti, ki je vodila do današnje države.

27 Slovensko pravno izrazje je nastajalo iz splošnih pogovornih izrazov, izstopa pa prevajanje v slovenščino iz nemščine prvega uradnega besedila v Notranji Avstriji, ko je leta 1582 gorske bukve prevedel Andrej Recelj. Načrtno in sistematično prevajanje pravnih besedil in, lahko bi rekli, bolj sistematični razvoj slovenske pravne terminologije, se je pričel v času Marije Terezije (1740–1780), ko so posodobili državno upravo in pričeli prevajati pravna besedila v vse jezike monarhije (Jemec Tomazin, 2010, 91).

THE ROLE OF SLOVENE ATTORNEYS AND THE DEVELOPMENT OF THE SLOVENE LANGUAGE AS A LEGAL LANGUAGE BETWEEN 1848 AND 1918

Marko NOVAK

New University, European Faculty of Law, Delpinova ulica 18/b, 5000 Nova Gorica, Slovenia

e-mail: marko.novak@epf.nova-uni.si

SUMMARY

It is quite clear that the Slovene language law movement, which was of outstanding importance for the development of Slovene legal terminology, in its search for Slovene equivalents for mainly German legal terms did not start from nothing, but drew on tradition as well. It is not disputed that ever since the settlement of Slavic ancestors in the territories of today's Slovenia, and particularly during the long period of the Middle Ages, certain Slovene legal terms were, to some extent, also used among the people in settling administrative and judicial disputes. However, the second half of the 19th century saw great strides in the more systematic attention given to this field, inspired by a more concrete awareness of a nation's autonomy, of which one's own language was the most evident constitutive foundation. In this context, the ambition of Slovene attorneys in the development of their own autonomy was the most visible, manifested mainly in the development of Slovene legal terminology. The latter was also supported by the Austrian authorities, which allowed the translation of key legal acts into the various languages of the monarchy. At the forefront among the legal professions were the attorneys, for here the Slovene ethnic element was at its most pronounced. Slovene attorneys were also very active in Vienna's state politics. Administrative-judicial and legal-scientific endeavours in this field were much more in the background due to the restrictive monarchical policy, and only caught up with the engagement of the attorneys towards the end of the monarchy.

Keywords: The Spring of Nations, language law, Slovene attorneys, legal-Slavic scientific orientation

VIRI IN LITERATURA

- Babnik, J. (1883):** Sledovi slovenskega prava. V: Levec, F. (ur.): Letopis Matice slovenske za leto 1882 in 1883. Ljubljana, Matica slovenska, 64–95.
- Babnik, J. (ur.) (1894):** Nemško-slovenska pravna terminologija. Dunaj, Dvorna in državna tiskarnica.
- Bežek, B. (1928):** Predgovor k prevodu ODZ. Občni državljanski zakonik z dne 1. junija 1811 št. 946 zb. p. z. v besedilu treh delnih novel (1928). (Prevedla Božidar Bežek in Fran Regally). Ljubljana, Tiskovna zadruga v Ljubljani.
- Cvirn, J. (2006):** Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji (Dunajski državni zbor in Slovenci). Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- Čepič, Z. (2018):** Fran(c) Miklošič. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Čuček, F. (2018):** Ivan Vencajz. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Dolenc, M. (1935):** Pravna zgodovina za Slovensko ozemlje. Ljubljana, Akademsko založba.
- Dolenc, M. (1936):** Slovenski pregovori in reki pa naše pravo. V: Vodnikova praktila. Ljubljana, Vodnikova družba, 36–40.
- Dolenc, M. (1914):** Pravniški razgled po slovenskih narodnih pesmih. Slovenski pravnik 30, 309–319.
- Fortuna, S. & M. Jeraj (2018):** Alfonz Moschè. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Granda, S. (1999):** Prva odločitev Slovencev za Slovenijo. Ljubljana, Nova revija.
- Karlovesek, I. (2018):** Fran Milčinski. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Kušej, G. & R. Sajovic (1954):** Pravna fakulteta v prvih treh desetletjih. Zbornik znanstvenih razprav, XXIV, 195–226.
- Marušič, B. (2018):** Mitja Kavčič. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Melik, J. (2018):** Ob 150-letnici neodvisnega odvetništva na Slovenskem. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Milčinski, F. (1914):** O narodnih pravnih nazorih. Slovenski pravnik 30, 366–369.
- Občni državljanski zakonik (1928):** Občni državljanski zakonik z dne 1. junija 1811 št. 946 zb. p. z. v besedilu treh delnih novel. (Prevedla Božidar Bežek in Fran Regally). Ljubljana, Tiskovna zadruga v Ljubljani.

- Pečenko, S. S. (2018):** Matija Dolenc. V: Razdrih, A. & P. Premzl (ur.): Slavni slovenski pravdarji. Slovenski odvetniki v umetnosti, znanosti in politiki. Ljubljana, Odvetniška zbornica Slovenije.
- Škrubej, K. (2010):** Pravo v zgodovini. Ljubljana, GV Založba.
- Škrubej, K. (2018):** Vzpostavitev vrhovnega sodstva na Slovenskem: glavne razvojne poteze in zgodovinski pomen. V: Sto let vrhovnega sodstva na Slovenskem. Slavnostni zbornik (1918–2018). Ljubljana, Vrhovno sodišče Republike Slovenije.
- Tavčar, I. (1883):** Slovenski Pravniki: Poduk o najpotrebniških zakonih. Celovec, Družba sv. Mohora.
- Jemec Tomazin, M. (2010):** Slovenska pravna terminologija, od začetkov 19. stoletju do danes. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Vilfan, S. (1992):** Uvod v pravno zgodovino. Ljubljana, Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- Vilfan, S. (1996a):** Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana, Slovenska matica.
- Vilfan, S. (1996b):** Zgodovinska pravotvornost in Slovenci. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Žontar, J. (1933):** Skupna podlaga zgodovine slovanskega prava. Slovenski pravnik, 7–8, 182–171.